

Cattunströjor och bomullsstrumpor - Bomullskonsumtion i Karlskrona runt sekelskiftet 1800.

Christina Dackling

Övergången mellan tidigmodern och modern tid i Europa präglades av stora förändringar i hushållens klädförsörjning. Nya slags tyger blev allt vanligare på marknaden och befolkningens klädinnehav omdanades i raskare takt än förr.¹ Den ökade tillgången till bomull hade stor påverkan på utvecklingen och gav nya förutsättningar för konsumtion och innehav av kläder. Allt fler plagg kom att tillverkas av köpta och importerade tyger samtidigt som människors garderober växte i omfång, och inte minst bomullen blev en alltmer vanlig och vardaglig vara.² Denna förändring inleddes redan under 1700-talet, men hade varierande förlopp i olika delar av landet och befolkningen. Forskningen om textilkonsumtionens utveckling är omfattande, men de varierande lokala perspektiven och hur förändringen tog form i praktiken i olika geografiska områden förtjänar mer belysning än de hittills fått.

Syftet med denna artikel är att kartlägga tidig förekomst av bomullsplagg och -hemtextilier i Karlskrona, och hur stora klädinnehaben var i hushållen runt sekelskiftet 1800. Jag kommer undersöka två nedslag i tiden, 1790-talet respektive 1810-talet, för att fånga upp en eventuell förändring mellan dessa tidpunkter. Forskningen pekar på att bomullens breda genomslag på den svenska marknaden skedde några decennier in på 1800-talet.³ Att undersöka inledningen av denna omvälvning kan därmed bidra till att öka kunskapen om bomullens tidiga steg in i hemmen. Undersökningens utgångspunkt är frågorna: i vilken omfattning förekom bomull i Karlskronas hushåll för drygt 200 år sedan? Vem klädde sig i bomull, och i vilka slags plagg? Finns kopplingar mellan innehav av bomullskläder och övriga textilier?

Gudrun Andersson menar att kläders intima sammankoppling till den egna personen skapade ett ”nästan övertydligt uttryck för att markera och manifestera samhörighet inom olika grupperingar – och samtidigt exkludering gentemot andra”.⁴ Bomullen som nyhet, importerad köpvara och tecken på modernitet var

¹ Styles, John, *The dress of the People*, New Haven, 2007, s. 109; Beckert, Sven, *Empire of cotton: a global history*, New York, 2015[2014], s. XIII-XIV.

² Till exempel Beckert, Sven, *Empire of cotton: a global history*, New York, 2015[2014] kap 8; Geijer, Agnes, *Ur textilkonstens historia*, Stockholm, 1994, s. 21; Kwass, Michael, *The consumer revolution, 1650-1800*, Cambridge, 2022, s. 18-19; Riello, Giorgio, *Cotton: the fabric that made the modern world*, Cambridge, 2013 kap 6.

³ Schön, Lennart, *Från hantverk till fabriksindustri: svensk textiltillverkning 1820–1870*, Lund, 1979, s. 47-58; Lundqvist, Pia, *Marknad på väg: den västgötska gårdfarihandeln 1790-1864*, Göteborg, 2008 s. 222.

⁴ Andersson, Gudrun, *Stadens dignitärer: den lokala elitens status- och maktmanifestation i Arboga 1650–1770*, Stockholm, 2009, s. 191.

ett sätt att göra denna markering, men omges samtidigt av en paradox i sitt redan under tiden för denna undersökning relativt låga pris, som under 1800-talets lopp skulle komma att dyka ännu lägre. Därtill var bomullen tidigt känd för sin, jämfört med ylle och linne, dåliga hållbarhet.⁵

Undersökningen är pilotprojekt inom mitt avhandlingsprojekt, vilket påbörjades hösten 2022. Projektet är inriktat på att undersöka klädförsörjning och klädkonsumtion i Blekinge under 1700- och 1800-talen, med jämförelser mellan stad och land.

Kläder i land och stad

Det svenska folkliga dräktskickets historia i Sverige är väl beskrivet, såväl genom ortbeskrivningar under 1700-talet och början av 1800-talet som av museernas tjänstemän under andra halvan av 1800-talet och etnologiska forskare under 1900-talets första hälft.⁶ Vad gäller landsbygdsbefolkningens dräktskick, vill säga. I forskningen har fokus legat på att kontrastera de lokala *folkliga dräktskicken* på landsbygden mot den *borgerliga modedräkten*, och att förklara skillnader och likheter dem emellan.⁷ Här är den allmänna bilden idag att landsbygdens kläder präglades av ålderdomlighet och långsam förändring, och att stadsbefolkningens kläder följde det europeiska modets snabbare skiften, men att det framför allt är viktigt att också beakta alla de blandformer som yttrat sig i den *folkliga modedräkten*.⁸ I det senare avses dock det dräktskick som rådde på landsbygden och den borgerliga modedräkten är vad stadens övre skikt klädde sig i.⁹ Modedräkten vi idag kan studera på modeplanscher och avbildningar från tiden är en idealbild av vad samhällets mer bemedlade bar och inte vad samtliga personer bosatta i städerna klädde sig i. Beroende på ekonomiska eller andra lokala förutsättningar kan klädinnehavet ha skilt sig åt kraftigt inom stadens gränser och hur stadsbefolkningen i allmänhet klädde sig har ägnats liten uppmärksamhet. I denna undersökning används bouppteckningar från Karlskrona för att med fokus på bomull rikta ljuset på stadsbefolkningens klädinnehav, vad kläderna var gjorda av och hur detta ändrades över tid.

⁵ Styles, John, 2007, s. 130.

⁶ Till exempel: I) Forssell, Didrik Christian & Grafström, Anders, *Ett år i Sverge: taflor af svenska almogens klädebräkt, lefnadsätt och hemseder, samt de för landets historia märkvärdigaste orter*, Stockholm, 1827–1829; Sjöborg, Nils Henrik, *Utkast til Blekinges historia och beskrifning. Lund. 1–2. 1792–93, Lund*, 1792; Öller, Jöran Johan, *Beskrifning öfwer Jemshögs sochn i Blekinge*. Växjö, 1800. II) Cederblom, Gerda, *Svenska allmogedräkter*, Stockholm, 1921; Dahlin, Ingrid, *Blekingedräkten: inventeringsberättelse rörande kvinnornas folkliga dräktskick*, Karlskrona, 1937. III) Nylén, Anna-Maja, *Folkdräkter ur Nordiska museets samlingar*, Stockholm, 1947; Svensson, Sigfrid, *Skånes folkdräkter: en dräkthistorisk undersökning 1500–1900*, Stockholm, 1935.

⁷ Eldvik, Berit, *Möte med mode: folkliga kläder 1750–1900 i Nordiska museet*, Stockholm, 2014, s 15–16; Liby, Håkan, *Kläderna gör upplänningen: folkligt mode - tradition och trender*, Upplandsmuseet, Uppsala, 1997

⁸ Liby, Håkan, 'Svensk folkdräkt och folklig modedräkt', *Modemedvetna museer: Nordiska museets och Skansens årsbok 2010.*, s. 17–35, 2010.

⁹ Eldvik, Berit, 2014, s. 16.

Undersökningsområdet – militärstaden Karlskrona

Blekinge var fram till freden i Roskilde 1658 varit danskt. För att säkerställa försvaret av de nysvenska landsdelarna och för att låta flottan dra nytta av de isfria vintrarna grundades Karlskrona 1680 på Trossö i den östblekingska skärgården.¹⁰ Större delar av det svenska försvaret förlades på så vis till mer sydliga delar av Östersjökusten, närmre den danska fienden.

I slutet av 1700-talet präglades staden starkt av den militära närvaron, där varvet var en stor arbetsplats även för den civila befolkningen. För att förse flottan med nya fartyg, och för att hålla de befintliga i gott skick var behovet av timmermän alltid stort. Vid tiden var Karlskrona landets näst största stad med sina ca 10 000 invånare, som med stadens importhamn hade god tillgång till utländska varor.¹¹

Bouppteckningar – för- och nackdelar

Undersökningen bygger på bouppteckningar för 29 sterbhus inregistrerade vid Karlskrona rådhusrätt och magistrat under åren 1792–94, och 31 sterbhus från åren 1812 och 1813. Samtliga är för personer som bott i Karlskrona. En bouppteckning är en sedan 1734 lagstadgad redogörelse som ska genomföras vid en persons frånfälle, och förtecknar de tillgångar och skulder den avlidnes hushåll hade vid tiden för dödsfallet.¹² Det är alltså inte den dödes personliga egendom som listas, utan hela hushållets. Ett allmänt undantag härifrån är att det bara är den avlidnes gångkläder som förtecknats, och att en eventuellt efterlevande makas kläder inte har listats. Detta ger att just kläder och bouppteckningar är en utmärkt källa för studier av könsskillnader i ägande och innehav. Bouppteckningar fanns redan före 1734 års lag, men blev inte allmänt förekommande förrän under 1700-talets andra hälft.¹³ Under undersökningsperioden runt år 1800 anträffas bouppteckningar från Karlskrona i så stor omfattning att de flesta samhällsgrupper finns representerade i materialet. De som ägt väldigt lite är dock mer sällan förekommande, detsamma gäller barn och ungdomar.

Bouppteckningars form och innehåll lockar till att konstruera kategorier av individer: den avlidnes kön ges av namnet, det är ofta möjligt att ta reda på hur gammal den döde var och vilket civilstånd hen hade, och med varierande grad av resonemang kan även andra sociala förhållanden konstateras.¹⁴ Möjligheterna att kategorisera utefter en rad faktorer är alltså stora, men i ett inte alltför stort urval uppstår snart bekymret att delkategorierna kan bli så små att det blir orimligt att dra kvantitativa slutsatser av resultaten. Det finns alltså anledning att behandla kategoriseringspotentialen med

¹⁰ Bromé, Janrik (red.), *Karlskrona stads historia D. 1 1680-1790*, Karlskrona, 1930, s. 16–32.

¹¹ Bergman, Karl, *Pest, produktion och politisk kultur: studier i statsbildning och örlogsstadens tidigmoderna historia*, Göteborg, 2012, s. 49–50.

¹² Bringéus, Nils-Arvid, *Bouppteckningar som etnologisk källa*, Lund, 1977, s. 3.

¹³ Bringéus, Nils-Arvid, 1977.

¹⁴ I bouppteckningarna anges inte alltid alla dessa uppgifter direkt, men indirekt kan de oftast avgöras ändå: dödsåldern anges sällan men kan hittas i kyrkböcker; social ställning skvallrar vissa titlar hos den döde eller angivna anhöriga om.

försiktighet och vissa frågor som rör gruppnivå kan bara besvaras för de delar av materialet där urvalsgrupperna är tillräckligt stora.

Föremålsförteckningarna

Bouppteckningarnas form ser i allmänhet någorlunda likartade ut. De inleds av en ingress där den dödes och hans närstående ställs upp, vilket följs av en lista med den efterlämnade lösa respektive fasta egendomen och avslutas med en förteckning över skulder och fordringar. Till de listade ägodelarna anges en värdering för varje föremål. Hur specificerade förteckningarna är skiljer sig över tid: i takt med att klädinnehaven växer i omfattning under 1800-talet blir bouppteckningarna allt mindre detaljerade. Detta beror på att varje enskilt föremål fick minskande betydelse för dess ägare när allt fler människor ägde allt fler saker.¹⁵ Vid tiden för denna undersökning är praxis ännu att samtliga ägodelar tas upp i bouppteckningarna.¹⁶

[bild X: bouppteckning]

Att välja är att välja bort.

Med utgångspunkt i den enkla frågan ”vem hade bomullskläder i Karlskrona vid sekelskiftet 1800?” har min ambition varit att studera ett brett urval av hushåll, men samtidigt fokusera på några personkategorier som har mer gemensamt än att de råkade bo och dö i närheten av varandra. Jag har därför gjort ett aktivt urval och strävat efter att skapa någorlunda jämnstora kategorier med avseende på kön och social tillhörighet. Att gruppera en historisk befolkning på ett rättvisande sätt är svårt, något som forskare före mig har konstaterat.¹⁷ I mitt arbete har källmaterialets innehåll fått styra tillsammans med inspiration från hur Christer Ahlberger har delat in stads- och landsbygdsbefolkningen efter social struktur i tre socialgrupper för respektive område. Han har i sin undersökning av Göteborg identifierat följande grupper:

1. Ståndspersoner (Högre ämbetsmän, rådmän, handelsmän etc)
2. Hantverkare (hantverksmästare, gesäller samt hökare)
3. Arbetare (Järnbärare, arbetare, sjömän etc)¹⁸

I källmaterialet är grupp 3 enligt ovan ytterst liten och jag har i de fall de förekommer fört dem till grupp 2 med hänvisning till att de alla kan sägas vara exempel på en mindre bemedlad allmänhet. Därtill har

¹⁵ Ulväng, Marie, *Klädeekonomi och klädkultur: böndernas kläder i Härjedalen under 1800-talet*, Uppsala, 2012, s. 89.

¹⁶ Det finns dock undantag från detta. Ibland konstaterades i bouppteckningarna att vissa av den dödes ägodelar varit av så litet värde att de inte har förtecknats, ibland nämns att saker skänkts bort före bouppteckningstillfället och därmed saknas i förteckningen.

¹⁷ Carlsson, Sten, *Yrken och samhällsgrupper: den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866*, Stockholm, 1968, s. 15.

¹⁸ Ahlberger, Christer, *Konsumtionsrevolutionen I Om det moderna konsumtionssamhällets framväxt 1750–1900*, Göteborg, 1996, s. 74–76.

jag till grupp 1 även fört skräddarhushållen för att ett större och mer varierat textilinnehav kan förväntas i dessa hushåll på grund av den tillgång de bör ha haft till textilier som handelsvaror.¹⁹

I urvalet har jag utgått från de titlar som förtecknats i bouppteckningarna för att gruppera personer som med sin tids språkbruk hade sociala faktorer gemensamt även om det också innebär att deras ekonomiska förutsättningar kan ha skilt sig åt. Ett gott exempel på en sådan grupp är timmermännen, som i och med Karlskronas varv var en vanligt förekommande yrkeskategori i staden. Dessa hantverkarfamiljer jämförs med hushåll från stadens toppskikt där det inte finns något gemensamt yrke att luta sig på i urvalet men där främst titulatur och i andra hand goda ekonomiska förutsättningar legat till grund för att inkludera dem i undersökningen. Målet har här inte varit att ställa två ytterligheter mot varandra, av mer än en anledning. Samhällets allra fattigaste är sällsynta i källorna då få bouppteckningar har upprättats för de som ägt minst. I de fall det förekommer bouppteckningar för dessa personer är de till sin natur relativt tomma på ägodelar och det vore inte särskilt fruktsamt att fokusera på samhällets allra rikaste och allra fattigaste för att studera frågan ”vad hade folk på sig?”: ingen av de dessa grupper kan sägas visa ett tvärsnitt av samhället. För att nå ett sådant kommer vi närmre genom att studera ett övre skikt (men utan specifik strävan att finna de allra rikaste) som kan kontrasteras mot ett lägre, men inte utfattigt, skikt bestående av en vanligt förekommande yrkeskategori av varvshantverkare. Eftersom kvinnor och män burit olika slags plagg skiljer sig innehåll i respektive köns bouppteckningar åt. Detta, tillsammans med kvinnors och mäns skilda konsumtionsmönster, är skälen till att grupperna även delats upp i undergrupper baserat på kön.²⁰

Tabell 1 och 2. Antalet studerade bouppteckningar från nedslagsperioderna 1790-tal och 1810-tal. Grupp 1 är ståndspersoner och skräddare, 2 är hantverkare/timmermän.

1790-tal			
grupp	kvinnor	män	Totalt
1a	6	7	13
2	8	8	16
totalt	14	15	29

1810-tal			
grupp	kvinnor	män	Totalt
1a	6	8	14
2	7	10	17
totalt	13	18	31

Utöver kön har ålder varit en faktor i urvalet. För att fånga de mer ekonomiskt aktiva hushållen har sterbhus där den döde varit över 65 år valts bort till förmån för att få en större grupp av bon där det kan antas att den nya, moderna bomullen varit vanligare förekommande.²¹ Genom att välja bort de som avlidit vid allra högst ålder minskas risken för att klädinnehav från en tidigare period inkluderas och det

¹⁹ Jag hoppas också kunna studera prisnivåer längre fram i mitt avhandlingsprojekt. Därtill planerar jag att studera de hushåll som yrkesmässigt hanterade textilier (skräddare, handelsmän) separat.

²⁰ För kvinnors och mäns skilda konsumtionsmönster se till exempel Ulväng, 2012, s. 187; Lundqvist, 2008, s. 208.

²¹ För gruppen handelsmän har jag gjort ett mindre snävt urval för att utöka gruppens storlek.

utvalda materialet kan därmed förväntas bättre spegla klädkonsumtion under den aktuella perioden. Därtill kan de äldre också antas ha ett generellt mindre klädinnehav, att utelämna dem har förhoppningsvis tillåtit mig undersöka fler plagg totalt. Av samma anledning har änkor och avskedade (ofta: pensionerade) timmermän uteslutits. I en större studie vore det däremot önskvärt att studera hela befolkningen och inte lämna de äldres konsumtion därhän. Undersökningens yngsta personer är två 23-åriga kvinnor, på grund av att det finns mycket få bouppteckningar bevarade för personer som är yngre än så. Att studera barn och ungdomars konsumtion och ägande via bouppteckningar är generellt mycket svårt på grund av det låga antalet utförda bouppteckningar för dessa.

Översikt över kläderna och hushållen

Bomullen må ha varit 1800-talets stora nyhet inom konsumtion och mode men har en mycket längre historia än så även i Sverige. Redan 1365 testamenterade drottning Blanka plagg fodrade med säter, (en benämning på bomull, nära besläktad med det senare chintz/sits) och 1733 påbörjades den första svenska bomullsproduktionen i Alingsås där bomull spanns till garn.²² Mot slutet av 1700-talet var bomullen därmed långt ifrån okänd på den svenska textilmarknaden, om än förekommande i mindre omfattning än den skulle komma att bli under 1800-talet. Nyhetsinslaget ligger just i det oerhört breda genomslag bomullen fick som billig, lätthanterlig och praktisk textil för hela befolkningen. Den som bar bomull i Karlskrona vid 1700-talets slut var därför ingalunda unik, men hörde troligen till de mer moderiktiga i samhället och det är här dags att titta närmre på de föremål och hushåll som ingår i undersökningen.

I de 29 bouppteckningarna från åren 1792–94 förtecknas totalt 888 plagg och för 1812–13 är motsvarande siffror 1276 plagg från 31 bouppteckningar. Av dessa plagg är fiberinnehållet angivet i 348 respektive 443 fall, vilket utgör 31,6 % och 34,7% av plaggen. Härav är 87 respektive 142 plagg med säkerhet av bomull. Därmed visas att den förändring i bouppteckningspraxis, med minskad detaljnivå, som sker under 1800-talet inte har inletts ännu. Snarare är bouppteckningarna mer specifika efter än strax före sekelskiftet 1800. De är därmed fortfarande en god källa till kunskap om befolkningens klädvanor och hur vanligt förekommande olika slags textilier var.

Att plaggen inte beskrivs på ett mer konsekvent sätt gör det omöjligt att veta exakt hur stor andel av klädinnehavet som bestod av bomull, det är fullt möjligt att plagg som inte definierats närmre än ”strumpa” eller ”halskläde” faktiskt var av bomull. Det är dock troligt att ju vanligare ett föremål var i sin tid, desto mindre specifikt beskrivs det i bouppteckningen, något som kan vara till ledning vid identifikation av föremålen.²³ I de fall ”ett par bomullstrumpor” följs av ”ett par strumpor” är det rimligt att anta att de senare var av ylle då detta var en så allmänt använt fiber till just strumpor.

²² Geijer, Agnes, 1994 s. 245 och s. 21.

²³ Ulväng, Marie, 2012, s 37.

Undersökningens 233 identifierade bomullsplagg utgör 10,6 % av samtliga förtecknade plagg, och är alltså det minimum som förekom i de studerade hushållens klädinnehav. Av samtliga 2164 plagg kan mycket väl fler ha varit av bomull men då bomullen ännu inte är en lika vardaglig vara som andra tyger på marknaden kan antas att det inte rör sig om särskilt många.

Tabell 3: Antalet hushåll med respektive utan bomullsplagg i bouppteckningen för nedslagen 1790-tal och 1810-tal. Genomsnitt för hur många plagg som förtecknats i bouppteckningarna och antal förtecknade plagg vars fiber har angivits, samt hur stor andel i procent dessa plagg utgör av totalen, samt slutligen antal bomullsplagg för respektive nedslag.

1790						
		Antal plagg	Antal plagg i snitt per hushåll	Varav angiven fiber	Varav angiven fiber i procent	Antal bomullsplagg
Antal hushåll	29	888	30,6	348	31,6%	87
Hushåll med bomullsplagg	15	586	39	258	44%	87
Hushåll utan bomullsplagg	14	302	21,5	90	17,6%	0

1810						
		Antal plagg	Antal plagg i snitt per hushåll	Varav angiven fiber	Varav angiven fiber i procent	Antal bomullsplagg
Antal hushåll	31	1276	41,2	443	34,7%	146
Hushåll med bomullsplagg	18	974	54,1	382	39,2%	146
Hushåll utan bomullsplagg	13	302	23,2	61	20,2%	0

Även för vissa av de väl specificerade plaggen finns anledning att tolka källorna med varsamhet då språkbruk och terminologi har förändrats under årens lopp. Både kambrick och muslin, två i bouppteckningarna vanligt förekommande tyger, är benämningar som beroende på tidsperiod, geografisk och social förekomst, eller plaggtyp kan syfta till olika fiber.²⁴ Att kambricken kan vara antingen ett fint linne eller en tunn bomullsväv, och att ett muslinsplagg kan vara gjort av antingen bomull eller ylle ställer till det i denna undersökning. De har därför bara i enstaka fall räknats in i kategorin bomullsplagg. Plagg av dessa tyger behandlas separat i korthet i avsnittet *Muslin och annat krångel*.

De 233 bomullsplaggen är plagg av skilda slag. De har delats in i 6 huvudkategorier och kategorin ”övrigt”. Jag har utformat dessa kategorier genom att föra samman plagg som har så liknande funktion för den som burit dem som möjligt. I kategori 2 finns de plagg vars funktion är att skylla en kvinnas

²⁴ Svenska Akademiens ordbok (SAOB) *kambrick* (tryckår 1935); *muslin* (tryckår 1945); Lundqvist, Pia, 2008, s. 316–317.

underkropp (eller under- och överkropp), det vill säga kjolar och vad vi idag skulle kalla för klänning.²⁵ Plaggen i kategori 3, som jag gett benämningen ”täckande överplagg” har gemensamt att deras funktion varit att skylla enbart överkroppen.

Tabell 4: förtecknade bomullsplagg kategoriserade efter typ av plagg för 1790-talet respektive 1810-talet.

Plagg av bomull	1790		1810	
	Grupp 1	Grupp 2	Grupp 1	Grupp 2
1. Halskläden och dylikt (halsduk, halskläde, kläde, sjal)	13	1	32	14
2. Kjöl, klädning (kvinna) (kjöl med/utan liv/tröja, kjortel med liv, klädning med kjortel ec)	6	2	21	7
3. Täckande överplagg (kofta, livstykke, väst, tröja)	9	12	2	1
4. Natt, - underplagg (nattröja, skjorta, stubb (vadderad underkjöl), underklädning)	8	0	2	1
5. Småplagg (Nattmössa, mössa, nattkappa, näsduk, strumpor, vantar)	24	1	51	8
6. Förkläde	4	6	1	2
7. Övrigt (bomullsfoder, byxor, rock)	1	0	3	1
	65	22	112	34
totalt	87		146	

[bild X: NMs bomullskofta NM 79294]

På den här nivån är det tydligt att karlskroniternas bomullsinnehav har förändrats under den studerade 20-årsperioden. Redan under 1790-talet var bomullen vanligt förekommande i kläder, då den utgjorde 9,8% av de förtecknade plaggen. 20 år senare var motsvarande siffra strax över 11%.

Bomullsplaggens andel av klädinnehaven ökar alltså i takt med klädinnehavens totalomfång, men ökningen av antal bomullsplagg sker mycket ojämnt fördelat över befolkningen. Som visas i tabell 4 hade 1790-talets kvinnor i grupp 1 och 2 täckande överplagg i jämförbar omfattning, för att 20 år senare ha växlat över till att använda bomullen i kjolar och klädningar. Kvinnorna i grupp 2 ägde dock inte dessa plagg i lika stor utsträckning som kvinnorna i grupp 1. Bomullen har alltså i någon mån trätt in i kvinnornas klädkistor mer jämt fördelat under det sena 1700-talet än vad förhållandet mellan grupperna visar under 1810-talet, där kvinnorna i grupp 2 minskat sin konsumtion av täckande bomullsplagg.

men det är tydligt att en annan förändring ägde rum, nämligen att befolkningen årtiondena runt 1800 skiftar över till bomull från vissa plaggkategorier till andra. Tabell 4 visar förändringen mellan de två

²⁵ Termen klädning kan avse en utstyrsel för antingen man eller kvinna, och innebär en hel, sammanhängande uppsättning kläder avsedda att bäras ihop. För man är detta byxor, jacka och väst, för kvinna en kjöl och något överplagg troligen i samma tyg. Kjolen och överdelen kan ha varit ihop sydd eller varit i separata delar. Att det i kategori 2 enbart finns kvinnoplagg beror på att det inte i någon mans bouppteckning funnits bomullsklädningar.

nedslagen för samtliga hushåll. Redan under det tidiga nedslaget var bomullen vanligt förekommande i halskläden, täckande överplagg och i småplagg. Även klädningar och förkläden var ofta i bomull. 20 år senare, på 1810-talet var halskläden och småplagg ännu vanligare och klädningarna var allmänt förekommande i kvinnornas utstyrlar. Däremot hade de täckande överplaggen och förklädena av bomull så gott som försvunnit ur klädinnehaven.

1790-tal: Timmermanshustrurs bomullsklädningar och fint folks strumpor

Bomullskläderna var ojämnt fördelade i Karlskrona på 1790-talet. Inte bara hade olika slags hushåll olika många bomullsplagg, de hade också olika slag av dessa. De 29 undersökta hushållen lämnade i genomsnitt 30,6 plagg efter sig, men för de som ägde bomullsplagg är genomsnittet hela 39 plagg (varav 6,5 i bomull) att jämföra med bara 21,5 för de som inte ägde kläder i bomull.

6 av 8 timmermanshustrur hade något eller flera bomullsplagg, tillsammans ägde de 18 stycken. Totalt utgjordes dessa kvinnors klädinnehav av i snitt 19,3 plagg, den som ägde minst hade allt som allt 12 förtecknade plagg i sin bouppteckning. De två timmermanshustrurna utan bomull i klädkistorna ägde 3 respektive 15 plagg var. Storleken på klädinnehavet skilde sig alltså inte kraftigt mellan de som hade och de som inte hade bomullsplagg, men det gjorde värdet på kläderna. De som ägde bomullsplagg hade kläder som var värda i genomsnitt 5 riksdaler och de utan bomull ägde kläder värderade till strax under 3 riksdaler. I dessa fall var alltså inte mängden kläder avgörande för vem som ägde bomullsplagg, men de som var klädda i bomull hade mer värdefulla kläder. En av dessa var 52-åriga varvstimmermanshustrun Ingrid Friberg som när hon dog i juli 1791 lämnade 19 plagg som värderades till drygt 5 riksdaler.²⁶ Ingrid's 3 bomullsplagg var ett rödrandigt förkläde, en blårandig bomullsnäsdruk och ett vitt sitsförkläde, och visar på den variation som förekom i bomullsinnehaven.

Det stora flertalet av timmermanshustrurnas bomullsplagg var täckande överplagg, bara en näsdruk och ett kläde tillhör kategorin Småplagg. Detta står i skarp kontrast mot männen i samma slags hushåll: ingen av de 8 timmermännen hade något enda bomullsplagg. I timmermanshushållen fanns alltså stora skillnader i bomullsinnehavet mellan kvinnor och män. Även i grupp 1 fanns vissa skillnader mellan kvinnor och män. Här ägde samtliga 6 kvinnor plagg i bomull, men det gjorde också 3 av de 7 männen. Skillnaden mellan vilka slags kläder som var gjorda av bomull är större vid en jämförelse mellan timmermanshustrurnas plagg och de som återfinns hos stadens övre skikt. Även här i grupp 1 förekom många täckande överplagg, men här var också andra slags plagg av bomull mycket vanliga: halsdukar och näsdukar, och framför allt ganska många bomullsstrumpor, vilka alltså inte alls förekom i timmermanshushållen. Här fanns också en bomullsrock och en -stubb. Även om könsskillnaden inom gruppen var mindre än i grupp 2 så syns i grupp 1 en minst lika tydlig förändring vad gäller det totala

²⁶ Bouppteckning FIIA:3 nr 19, 1792, Karlskrona. Ingrid Fribergs bouppteckning upprättades en månad efter hennes död men inregistrerades vid magistraten först ett drygt halvår därefter, ett inte ovanligt dröjsmål.

klädinnehavets värdes koppling till bomullens förekomst. De som ägde bomull i grupp 1 ägde sammanlagt mellan 22 och 130 plagg med ett genomsnitt på 52,2 och en median av 49 plagg var, till ett värde av nära 27 riksdaler per person. Motsvarande siffror för de i grupp 2 som inte ägde bomullsplagg var 24 plagg var till ett värde av 10 riksdaler. Här kan konstateras att ett klädinnehavs värde hänger ihop med om det förekom bomull i detsamma, och att antalet plagg inte påverkar. Bilden kompliceras dock om vi återvänder till timmermännens klädkistor som på 1790-talet i snitt innehöll 23,5 plagg, att jämföra med timmermanshustrurnas klart färre 16,8. Värdet på männens plagg var i snitt över 7 riksdaler, också det mycket högre än de bomullsägande kvinnornas 5 riksdaler. Inom grupp 2 finns därmed en ytterligare skillnad när könen ställs mot varandra: visserligen är de tidigare konstaterade skillnaderna mellan kvinnorna i gruppen desamma som inom hela grupp 1, men männen i grupp 2 hade trots att de inte ägde bomull ett både större och värdefullare klädinnehav än kvinnorna.

Bomull kan, då som nu, användas till mycket mer än kläder och i Karlskrona fanns i 1790-talshemmen ofta hemtextilier gjorda av bomull. Precis som i klädkistorna förekom fibern inte överallt, men var vanligare i de hushåll där det också förekom bomullskläder. De förekom dock också i hushåll utan bomullsplagg, om än med färre antal än hos de som också hade bomullskläder. Därtill hade inte samtliga som bar bomullskläder hemtextilier i bomull. Kvantitativt finns dock ett samband i att hos hushållen med bomull enbart i hemtextilierna så var dessa föremål färre än hos hushållen som också hade bomullskläder. Individens öppenhet (eller möjlighet) för att införliva bomull i sin konsumtion ser alltså ut att i viss mån innebära att i de hushåll där bomull förekom i klädkistan så gjorde den det även i linneskåpet. I bouppteckningarna från 1790-talet finns 23 hemtextilier som med säkerhet kan sägas ha varit av bomull, varav 15 var täcken eller bolstervar. Övriga var 8 gardinkappor från ett enskilt dödsbo. Hemtextilier av bomull fanns i 11 av de 29 hushållen, men av dessa är bara 4 från hushåll där det saknades bomullskläder.

Förekomsten av bomull i bouppteckningarna kan kopplas till hur noggrant dessa förteckningar är utförda. I materialet från 1790-talet är 31,6 % av de förtecknade klädesplaggen specificerade med vilken fiber de är tillverkade av, men det skiljer sig kraftigt åt mellan dödsbona. Där det förekommer bomull är plaggens fiberinnehåll angivet för 44% av plaggen, men där bomull saknas är motsvarande siffra bara 17,6%. (se tabell 3). Och där det förekommer bomull är boets värde i allmänhet mycket högre än för övriga dödsbon, vilket i sig visar att de bouppteckningar som upprättades förtecknades mer noggrant för samhällets övre skikt.

1810-tal: Mer av allt, men inte för alla

Bomullskläderna var ojämnt fördelade i Karlskrona på 1790-talet, och ännu mer så på 1810-talet. 20 år efter det första nedslaget hade klädinnehaven i Karlskrona vuxit en hel del. De tidigare i snitt 30,6 plaggen per dödsbo var nu i stället 41,2, och vissa skillnader mellan hushållen var ännu större än de var under 1790-talet. De som ägde bomullsplagg på 1810-talet hade 52,5 plagg var, varav 8,5 var i

bomull, en ökning mot det tidiga nedslaget 39,5 respektive 6. Även hushållen utan bomullskläder hade utökat sina garderober i omfång, från 21,6 plagg till 23,2 men låg alltså fortfarande långt efter bomullsägarna.

Det fanns nu också, i motsats till på 1790-talet, flera timmermän som hade bomull bland sina kläder, 3 av dessa ägde tillsammans 11 bomullsplagg. De konsumerade dock fortfarande bomull på ett helt annat sätt än gruppens kvinnor vilka även använde bomull till de täckande plaggtyperna och fortfarande hade dessa män bomullskläder i mindre utsträckning än övriga grupper i materialet. Den bomull timmermännen nu hade börjat klä sig i var småplagg: i huvudsak strumpor och mössor. Timmermanshustrurna hade inte ökat sin bomullskonsumtion, de står i absoluta tal för bara tre fler plagg än 20 år tidigare när antalet bomullsplagg samtidigt hade ökat från 87 till 142 för hela materialet. Dessutom saknade nu 3 av 7 kvinnor i grupp 2 bomull bland sina plagg, en något större andel än i det tidiga nedslaget. Timmermanshustrurna var de enda som även i detta nedslag hade ytterst få småplagg i bomull, männen i gruppen som nu hade börjat klä sig i bomull gjorde det alltså i en annan typ av plagg än kvinnorna. Här anas nu en ökande differentiering inom gruppen, då antalet plagg i snitt var 23 för timmermännen, men avvikelserna från det genomsnittet är mycket stort: de tre bomullsägarna hade mellan 33 och 61 plagg var, och av de 7 icke bomullsägande timmermännen hade 3 inte ett enda förtecknat klädesplagg.

Att kvinnorna i grupp 2 inte ökar sitt bomullsinnehav kan ha att göra med modets växlingar. De på 1700-talet populära koftorna kom under det tidiga 1800-talet att gå ur modet, och kanske var de mer moderna hellånga bomullsklädningarna för opraktiska för de förmodat kroppsarbetande timmermäns hustrurna.

De som ägde bomull i grupp 1 ägde sammanlagt mellan 7 och 139 plagg med ett genomsnitt på 64,2 och en median av 59 plagg var, till ett värde av över 54 riksdaler per person. Jämfört med 1790-talet hade alltså genomsnittsinnehavet bland dessa ökat märkbart, från de tidigare 52,2 plaggen. Ännu mer markant är värdeökningen i dessa klädinnehav, som fördubblats under 20-årsperioden.

Motsvarande siffror för de 10 män och kvinnor i grupp 2 som inte ägde bomullsplagg var 14 plagg var till ett värde av 4 riksdaler. Denna kraftiga minskning i både volym och värde beror bland annat på att 4 av dessa bouppteckningar inte innehåller några kläder alls. Även detta innebär en ökad differentiering, där det särskilt inom gruppen timmermän utan bomullskläder ser mycket olika ut vad gäller deras klädinnehav och kopplingen till bomullens förekomst i detsamma. Vissa hade i princip inga kläder alls, samtidigt som andra hade ungefär lika många plagg som de timmermän som också ägde bomullsplagg.

Även i grupp 1 fanns skillnader inom gruppen: Handelsman John Gunnar Ekholm sticker ut bland de utan bomullskläder då han ändå hade hela 114 plagg förtecknade vid sin död, vilket är undersökningens fjärde största klädinnehav. Samtidigt ingår i samma grupp (de ej bomullsägande)

timmermännen Petter Mattsson, Magnus Holmqvist och Magnus Widerberg som alla vid sin död i deras bouppteckningar beskrevs äga så litet att det inte varit ens värt att förteckna deras ägodelar. Deras klädinnehav har summerats med ”endast några gångkläder av så litet värde”.²⁷ Dessa dödsbon står i skarp kontrast till en annan timmerman, Gumme Djurstedt, som lämnade hela 61 plagg efter sig, varav 7 var gjorda av bomull. 1790-talet uppvisar inte denna stora skillnad vare sig bland de bomullslösa, eller bland timmermännen som grupp. I detta anas en inledning av det kapitalistiska samhällets ökande skiktning mellan grupper.

Nu verkar också 1790-talets ganska allmänt anträffade bomullstäckan ha börjat gå ur modet. Från att ha förekommit i 11 av 29 hushåll, och varit totalt 15 stycken, var det nu enbart 2 hushåll av de som ägde bomullsplagg som också hade bomullstäckan (1 respektive 2 var). Även hos hushållen utan bomullskläder minskade förekomsten av dem, från en redan låg nivå. Här är det ett enda hushåll som hade någon hemtextil av bomull, nämligen ovan nämnda handelsmannen Ekholm som ägde inte mindre än 10 stycken täcken och sängomhängen av bomull. Ekholms kvarlämnade ägodelar sticker ut, och pekar på vikten av att inte dra för tvärsäkra kvantitativa slutsatser av de resultat ett relativt litet urval kan ge.

I bouppteckningarna från 1810-talet anges fiberinnehållet i klädesplaggen i något större utsträckning än i det tidigare nedslaget, nu för 34,7 % av kläderna. Där det förekommer bomull är plaggens fiberinnehåll angivet för 39,2 % av plaggen, och där bomull saknas är motsvarande siffra nu 20,2%. Skillnaden mellan de två kategorierna är alltså fortfarande stort, men gapet har minskat något från 1790-talets 44% respektive 17,6% (se tabell 3.)

Muslin och annat krångel

Bouppteckningar bjuder på stora möjligheter att komma sedan länge döda människor nära, människor som ofta lämnat få andra vittnesmål om sitt vardagsliv. Men som tidigare nämnts, och många gånger förr med rätta diskuteras, ger de ingen fullständig bild av allt som rymdes inom ett hems fyra väggar, dels på grund av att saker kan ha uteslutits ur förteckningen eller förtecknats på ett inkonsekvent sätt, men också dels på grund av hur språkbruk förändrats under de gångna århundradena.²⁸ Vad som var en solklar information för bouppteckningsmannen N. Nordström när han år 1813 nedtecknade ”2 gamla musslinskläden” gör att vi idag 200 år senare inte kan vara säkra på om detta avsåg föremål i ull eller bomull.²⁹

Muslinet förknippas ofta med de vita, luftiga empiriskurna bomullsklänningarna från 1700-talets sista årtionden, men muslin kan lika gärna avse ett kulört, mönstertryckt ylletyg från 1800-talets mitt.³⁰

²⁷ Bouppteckningar FIIA:25 nr 42, 71 och 72 1813, Karlskrona.

²⁸ Ulväng, Marie, 2012, s 37, s. 39.

²⁹ Bouppteckning FIIA:25 nr 62, 1813, Karlskrona. Bouppteckning för timmermanshustru Christina Johansson.

³⁰ Eldvik, Berit, 2014, s. 81, s. 83.

Tryckta ylletyger förekom dock i rik mängd redan under 1700-talets mitt.³¹ Men tidsangivelserna är i högsta grad flytande, och den historiska användningen av bomulls- och yllemuslin har ett stort överlapp i tid. I svenska museisamlingar finns en stor mängd muslinsföremål av under hela 1800-talet omväxlande ylle eller bomull.³² 38-åriga handelsmansänkan Gustafva Cronéer som avled i december 1812 i Karlskrona lämnade bland annat efter sig en ”grå brocherad muslinsklädning”, där brocheringen innebär att tyget ifråga har ett invävt kulört mönster.³³ På grund av denna färgsättning är min mening att Cronéers klädning troligen var ett plagg i ylle, men att den i sammanhanget tidiga tidpunkten talar för att det rör sig om ett bomullsplagg. Kanske var det ett mycket ljust grått plagg med diskret mönstring som stämmer bättre med empirens bomullsklänningar? Denna typ av avgöranden behöver diskuteras för varje enskilt plagg som benämns muslin vilket gör dem svårhanterliga, för att säkert avgöra vad som är vad vore en separat djupdykning i ämnet nödvändig.

[bild X: BLMs muslinsklänning 5769]

[bild X: BLMs yllesjal + bomullssjal?]

Inte bara muslinet krånglar till jakten på bomullen: många föremål i bouppteckningarna är beskrivna med benämningar som på olika sätt ger upphov till tveksamhet om deras innebörd. Ett exempel är nettelduken, som kan avse ett tyg av bomull, men också linne eller det som ursprungligen gett tyget sitt namn: nässelfibrer. Berit Eldvik har efter många år som textilintendent på Nordiska museet sammanfattat det oklara läget:

”De vita, tunna tygerna i högtidsdräktens förkläden, hals- och huvudkläden har många olika benämningar, förutom kammarduk och nettelduk även skirduk, klosterlärf, cambric (cambridge, kamris), linong, muslin, sockerduk. I dag kan vi inte säga exakt vad som skiljer dem åt och det visste man kanske inte heller när de bars. Troligen har sortnamnen glidit in i varandra och använts under olika tider. De levde kvar efter det att linet byttes mot lika tunt och fint bomullsgarn i början av 1800-talet och blev med tiden kvalitetsangivelser snarare än uppgifter om vilken fiber som ingick.”³⁴

Eldvik avser här svårigheten med att skilja linne och bomull åt, men citatet kan appliceras generellt på problemet med att särskilja olika textilfibrer i ett skriftligt material.³⁵ Det är alltså oklart om de

³¹ Henschen Ingvar, 1992, s. 156.

³² Digitalt museum (<https://digitaltmuseum.se/>) *muslin*.

³³ Svenska Akademiens ordbok (SAOB) *broschera* (tryckår 1922).

³⁴ Eldvik, Berit, 2014, s. 212.

³⁵ Utöver muslinet och nettelduken innebär bland andra pannlin, lintyg och lärf ett visst mått av huvudvärk. De två förstnämnda kan i allmänhet antas vara av lin, men det förekommer ibland ”bomullslintyg” listade under rubriken *Linne* vilket öppnar möjligheten att även mer anonyma lintyg skulle kunna vara av bomull. Lärf är ett tätvävt tyg som länge helt självklart var av linne. I senare tid kom bomullslärf att alltmer ersätta linnelärften. (Ulväng 2012 s 298). I undersökningens källmaterial förekommer i något fall uttryckligen ”bomullslärf” vilket precis som med lintygen skapar ett visst mått av osäkerhet angående vilken fiber övrig lärf vid tiden är tillverkad av.

muslinsplagg som listats i de karlskronitiska bouppteckningarna var av bomull eller ylle, vilket är skälet till denna separata diskussion. Från 1790-talet hittas totalt 13 muslinsplagg, men bara i 2 olika bouppteckningar där det stora flertalet utgörs av ”12 par grova musslins manschetter” i Major Rambergs omfattande kvarlåtenskap.³⁶ Det återstående muslinsföremålet är en vit krage som ägts av amiralitetsfänriksfrun Gustafva Sandahl, vilket med säkerhet kan sägas ha varit av bomull.³⁷ På 1810-talet återfinns muslin i 8 av de 15 bouppteckningarna med bomull och utgör tillsammans 34 föremål där åtminstone vissa lär ha varit bomull, men andra mycket väl kan ha varit ylle. Jag har här letat efter ytterligare ledtrådar i bouppteckningarna för att kunna avgöra vad som rimligen var vad. Här har jag funnit 6 plagg av de 30 som jag menar var av bomull: antingen på grund av att de anges varit vita, eller för att de listats bland bohagets övriga bomullsplagg. Dessa 6 muslinsplagg ägdes alla av 2 timmermanshustrur. Övriga muslinsföremål har jag lämnat utanför bomullskategorin på grund av för stor osäkerhet i källmaterialet. Det är dock tydligt att muslinet både under 1790- och 1810-talet ägdes av samma personer som också hade bomullsplagg. Av de 33 muslinsplaggen från 1810-talet återfinns alla förutom ett i en bouppteckning där det också förekommer bomullsplagg. Oavsett om muslinet i karlskroniternas bouppteckningar var av bomull eller ylle var tyget i fråga en ytterst modern vara så här tidigt. Det är tydligt att innehav av bomull har koppling till innehav av muslin då de förekommer i samma dödsbon, vilket befäster bilden av bomull som något för de med sinne för nymodigheter.

Muslinsplaggen från 1810-talet är inte bara betydligt fler än de från 1790-talet, de är också av helt andra slag än de som förtecknats i det tidigare nedslaget. I tabell 4 återkommer vi till kategoriseringen från tidigare, denna gång för muslinsplaggen. I stället för major Rambergs mångtaliga muslinsmanschetter klär sig nu åtminstone 8 karlskroniter i olika slags muslinskläden eller -sjalar, och tre kvinnor i materialet har varsin muslinsklädning i sin klädkista. Utöver den redan nämnda gråa muslinsklädningen i fru Sandahls kvarlåtenskap finns ytterligare 2 andra vilka däremot benämns ”vit” respektive ”vitblå”, plagg som jag menar måste vara exempel på bomullsklänningar just på grund av deras färg.

Tabell 5: förtecknade muslinsplagg kategoriserade efter typ av plagg för 1790-talet respektive 1810-talet.

Plagg av muslin	1790	1810
1. Halskläden och dylikt (halsduk, halskläde, kläde, sjal)	0	31
2. Kjöl, klädning (kvinna) (kjöl med/utan liv/tröja, kjortel med liv, klädning med kjortel ec)	0	3
3. Småplagg (Nattmössa, mössa, nattkappa, näsduk, strumpor, vantar)	11	0

³⁶ Bouppteckning FIIA:5 nr 41, 1794, Karlskrona

³⁷ Bouppteckning FIIA:3 nr 76, 1792, Karlskrona

De nu relativt vanliga muslinkläderna är svårare att kategorisera, 2 av de 31 benämns som "vita", men om det därmed går att dra slutsatser om de övriga 29 kläderna är svårt att avgöra. En möjlighet är att de vita är noggrannare beskrivna för att de avviker från normen för tiden, och att de 29 därmed i stor utsträckning kan antas ha varit kulörta, tryckta yllekläden typiska för det tidiga 1800-talet.

Sammanfattning och resultat

I denna studie har jag utgått från förekomsten av bomullsplagg i 1790- och 1810-talens bouppteckningar för att undersöka vilka parametrar som verkar ha påverkat bomullskonsumtionen vid dessa två tidpunkter hos olika grupper i Karlskronas stadsbefolkning. Jag har grupperat hushållen i två grupper, där den ena utgörs av de som ägde bomullskläder, och den andra av de som inte gjorde det. Jag har också grupperat befolkningen i två grupper baserat på social tillhörighet, där grupp 1 utgörs av samhällets övre skikt och grupp 2 av i huvudsak hantverkarhushåll.

Under 1790-talet ägdes lite mer än hälften av de totala antalet plaggen av de hushåll som också ägde åtminstone något bomullsplagg, men för 1810-talet är bilden en helt annan: mer än en fjärdedel av nedslagens 1276 plagg ägdes av hushåll där bomull förekom, även om dessa hushåll fortfarande utgör nästan hälften av de undersökta. En viktig faktor i denna fördelning är att bland de bomullslösa hushållen fanns nu flera hushåll med inga eller mycket få plagg. Under 1810-talet hade spännvidden överlag ökat, där fler hade väldigt mycket kläder samtidigt som hushåll med ytterst få plagg hade blivit vanligare. Den hälft som ägde bomullsplagg under 1790-talet ägde också markant mer kläder totalt än de som inte hade något plagg i bomull. De förstnämndas bouppteckningar är därtill i mycket högre grad specificerade vad gäller vad kläderna var tillverkade av för slags tyg. På 1810-talet hittas bomullskläder fortfarande i ungefär hälften av bouppteckningarna, men de som inte hade bomullsplagg hade nu ännu färre kläder än på 1790-talet och dessa beskrivs fortfarande markant mycket mindre än i de som hade bomullsplagg. Till detta kommer värdet på de kläder människorna lämnade efter sig: ett omfattande klädinnehav innebar inte per automatik att värdet på detsamma var högt. Däremot är det för båda de undersökta tidsnedslagen tydligt att de som ägde bomull också hade mer värdefulla kläder än de som inte ägde bomullskläder. Detta är påtagligt redan före sekelskiftet, men ännu mer markant var värdeökningen fram till 1810-talet. Under perioden fördubblades värdet på det totala klädinnehavet i de hushåll där bomullskläder påträffas.

I grupp 2, de 30 timmermanshushållen, återfinns undersökningens kvantitativt största skillnader i innehavet av bomullskläder: kortfattat kan sägas att på 1790-talet klädde sig timmermanshustrurna gärna i tidens moderna bomullskofter, och männen klädde sig inte alls i bomullsplagg. Under de 20 nästföljande åren ökade bomullsinnehavet hos gruppens kvinnors mycket lite, samtidigt som männen i viss utsträckning började använda bomullsstrumpor och på 1810-talet var timmermanskvinnorna de enda som hade mycket få strumpor eller andra småplagg i bomull. En förklaring till detta kan vara att

en funktion hos en nymodighet är att den ska synas för bärarens omgivning. Timmermännen bar troligen fortfarande allmänt knäbyxor vid denna tid, men deras hustrurs ben syntes aldrig offentligt varför det vore en onödig investering att kosta på bomull just till strumporna i ett hushåll utan grupp 1:s större ekonomiska muskler. I grupp 1, ståndspersoner och handelsmän, anses i det tidiga nedslaget en skillnad mellan könen vad gäller förekomsten av bomullsplagg men den är mycket mindre tydlig än i grupp 2 och syns inte alls på 1810-talet. Inom grupp 1 syns ingen motsvarande differentiering som i grupp 2 vad gäller klädinnehavens omfattning, snarare växte gruppens garderober generellt. Här syns en ökad social skiktning i samhället, inte bara vertikalt utan även horisontell inom gruppen.

Bomullens roll i olika gruppers vardag ter sig, enligt den paradox som konstaterades i inledningen, ha gjort ett första intåg i timmermanshushållen via kvinnornas kofter och dylika plagg, för att 20 år senare ha minskat i denna grupp men ökat kraftigt i de bättre bemedlade hushållen, och i timmermännens strumplådor. Denna utveckling kan förklaras av ett samspel mellan förändring i mode och ekonomi. När modet föreskrev att bomullen brukades i en typ av plagg som var användbar för timmermänshustrurna såsom 1700-talets kofter var bomull gångbar i denna grupp, men när koftorna gick ut mode till fördel för plagg i helkroppsmode var dessa möjligen inte tillräckligt hållbara för dessa kvinnors kroppsarbete. Kvinnorna i grupp 1, med mindre fysiskt arbete, däremot hade större nytta av kläder i bomull, i kombination med en mindre känslig hushållsekonomi som bättre tålde plagg som slets ut snabbt.

Modet påverkar vilka slags plagg bomullen var eftertraktad att användas till, vilket verkar ha begränsat bomullens utbredning hos de kvinnor som arbetade mest med kroppen när modet skiftade från att bomullen användes till enbart överkroppen till plagg även för nedre delen av kroppen.

Under det spann av 20 år som undersökningen täcker in skedde såväl en märkbar differentiering och breddning av både klädinnehavens fiberinnehåll som sådant, storleken på desamma och till vilka kläder bomullen användes hos Karlskronas befolkning. Det uppstod också större skillnader inom och mellan grupper som vid tiden för undersökningen början konsumerade bomull mer lika varandra. Var bomullen förekom berodde på ett samspel mellan flera faktorer såsom den enskildes ekonomiska och praktiska förutsättningar samt modets växlingar och det är klart och tydligt att bomull var ett vanligt förekommande tyg i karlskroniternas garderober runt sekelskiftet 1800, om än inte så allmänt att bomull redan då var en vardaglig vara för alla.

Otryckta källor

Landsarkivet i Lund

Karlskrona stadsarkiv: Rådhusrätten och Magistratens arkiv, bouppteckningar 1792-1794 vol FIIa:3-5

Karlskrona stadsarkiv: Rådhusrätten och Magistratens arkiv, bouppteckningar 1812-1813 vol FIIa:24-25

Karlskrona amiralitetsförsamling kyrkoarkiv, Död- och begravningsbok 1789-1826 vol FIa:5

Karlskrona amiralitetsförsamling kyrkoarkiv, Död- och begravningsbok (amiralitetssjukhuset) 1790-1827 vol FIa:6

Karlskrona storkyrkoförsamling kyrkoarkiv, Död- och begravningsbok 1772-1846 vol FI:1

Karlskrona tyska församling kyrkoarkiv, död- och begravningsbok 1770-1798 vol F:1

Karlskrona tyska församling kyrkoarkiv, död- och begravningsbok 1799-1846 vol F:2

Tryckta källor

Bouppteckningsingresser Östra Härad 1737-1840, transkriberad av Björn-Åke Petersson (2009)

Elektroniska källor

Digitalt Museum, <https://digitaltmuseum.se/> hämtat augusti 2023.

SAOB = *Ordbok över svenska språket*, utgiven av Svenska Akademien. Lund 1893-. www.saob.se hämtat augusti 2023.

Litteratur

Ahlberger, Christer, *Konsumtionsrevolutionen*, Humanistiska fakulteten, Univ., Göteborg, 1996-.

Andersson, Gudrun, *Stadens dignitärer: den lokala elitens status- och maktmanifestation i Arboga 1650-1770*, Stockholm, 2009.

Beckert, Sven, *Empire of cotton: a global history*, First Vintage Books edition., Vintage Books, New York, 2015[2014].

Bergman, Karl, *Pest, produktion och politisk kultur: studier i statsbildning och örlogsstadens tidigmoderna historia*, Göteborg, 2012.

Bringéus, Nils-Arvid, *Bouppteckningar som etnologisk källa*, Signum, Lund, 1977.

- Bromé, Janrik (red.), *Karlskrona stads historia D. 1 1680-1790*, Karlskrona, 1930.
- Carlsson, Sten, *Yrken och samhällsgrupper: den sociala omgrupperingen i Sverige efter 1866*, Stockholm, 1968.
- Cederblom, Gerda, *Svenska allmogedräkter*, Stockholm, 1921.
- Dahlin, Ingrid, *Blekingedräkten: inventeringsberättelse rörande kvinnornas folkliga dräktskick*, Karlskrona, 1937.
- Eldvik, Berit, *Möte med mode: folkliga kläder 1750-1900 i Nordiska museet*, Nordiska museets förlag, Stockholm, 2014.
- Forssell, Didrik Christian & Grafström, Anders, *Ett år i Sverge: taflor af svenska almogens klädedrägt, lefnadsätt och hemseder, samt de för landets historia märkvärdigaste orter*, Stockholm, 1827-1829.
- Geijer, Agnes, *Ur textilkonstens historia*, 3., [utök.] uppl., Tiden, Stockholm, 1994.
- Henschen Ingvar, Ingegerd, *Kattuntryck: svenskt tygtryck 1720-1850*, Nordiska museet, Stockholm, 1992.
- Kwass, Michael, *The consumer revolution, 1650-1800*, Cambridge University Press, Cambridge, 2022.
- Liby, Håkan, *Kläderna gör upplänningen: folkligt mode - tradition och trender*, Upplandsmuseet, Uppsala, 1997
- Liby, Håkan, 'Svensk folkdräkt och folklig modedräkt', *Modemedvetna museer : Nordiska museets och Skansens årsbok 2010.*, s. 17-35, 2010.
- Lundqvist, Pia, *Marknad på väg: den västgötska gårdfarihandeln 1790-1864*, Historiska institutionen, Göteborgs universitet, Diss. Göteborg : Göteborgs universitet, 2008, Göteborg, 2008.
- Nylén, Anna-Maja, *Folkdräkter ur Nordiska museets samlingar*, Stockholm, 1947;
- Riello, Giorgio, *Cotton: the fabric that made the modern world*, Cambridge University Press, Cambridge, 2013.
- Schön, Lennart, *Från hantverk till fabriksindustri: svensk textiltillverkning 1820-1870*, Arkiv för studier i arbetarrörelsens historia, Diss. Lund : Univ., Lund, 1979.
- Sjöborg, Nils Henrik, *Utkast til Blekinges historia och beskrifning. Lund. 1-2. 1792-93 [Del 1] Utkast til Blekinges historia och beskrifning af N: Sjöborg ...*, Tryckt i Lund hos directuren C.F. Berling, år 1792., 1792.
- Styles, John., *The dress of the people: everyday fashion in eighteenth-century England*, Yale University Press, New Haven, 2007.
- Ulväng, Marie, *Klädekonomi och klädkultur: böndernas kläder i Härjedalen under 1800-talet*, Gidlund, Diss. Uppsala : Uppsala universitet, 2013, Möklinta, 2012.
- Öller, Jöran Johan, *Beskrifning öfwer Jemshögs sochn i Blekinge. Författad af Jöran Johan Öller. Wexjö, tryckt hos A. Thetzells enka, 1800*, (Thetzell, Växjö, 1800.